

ЗМІСТ, ФОРМИ І МЕТОДИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Світлана МАРТИНЕНКО,

проректор з соціально-гуманітарних питань,
канд. пед. наук, доцент КМПУ ім. Б.Д.Грінченка

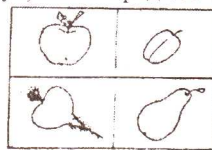
Зміст, форми і методи використання педагогічної діагностики в професійній діяльності вчителя початкових класів визначені нагальною потребою вивчення індивідуальних особливостей дітей молодшого шкільного віку з метою встановлення рівня розвитку їхніх пізнавальних інтересів і здібностей, розумової працездатності, стилю навчання. На наш погляд, діагностичний інструментарій, запропонований для використання, є орієнтовною моделлю спільної діяльності вчителя початкової школи з учнями, яка дає змогу визначити реальний стан і встановити перспективи подальшого розвитку навчально-виховного процесу, дій учителя щодо подолання труднощів і ускладнень у навчанні молодших школярів.

У попередній статті "Орієнтовні методики педагогічного діагностування готовності дитини до навчання в школі", надрукованій в журналі "Початкова школа", № 2, 2008 р. ми детально звернули увагу на діагностичний моніторинг початкового періоду навчальної діяльності, зокрема на *перший етап – прийом дітей до першого класу*. У запропонованих матеріалах розкривається сутність і зміст діагностичної діяльності вчителя на другому етапі діагностичної діяльності – під час тестування фізичного розвитку, вивчення соціальних якостей дітей, виховного потенціалу сім'ї, міжособистісних стосунків серед дітей у першому класі, їх розумової працездатності, дисциплінованості розуму, вміння здійснювати аналіз, синтез, порівняння, дослідження мотивації навчальної діяльності.

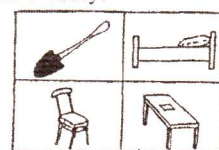
У процесі організації та використання *навчальних завдань з предметів*, доцільно враховувати дані попереднього етапу, а саме: рівні інтелектуальної готовності школярів. Із урахуванням встановлених індивідуальних інтересів доцільно пропонувати різнорівневі завдання. Використання індивідуальних завдань дає змогу учням працювати в індивідуальному темпі та стилі, а вчителю – враховувати їхні можливості. Проведення навчальних завдань із предметів дає змогу педагогові вже з першого класу визначати нахили і здібності учнів до гуманітарного або математично-природничого циклу дисциплін. Проведені діагностичні зрізи, що визначали рівні навченості дітей, сприяють своєчасно здійснювати корекцію в навчанні, визначати подальші перспективи. Як показують результати дослідно-експериментальної роботи, педагогічна діагностика, за допомогою якої встановлюються рівні готовності дітей до навчання в школі, сприяє вдосконаленню професійної діяльності вчителя з учнями першого класу.

Для перевірки узагальненості мислення, логічної обґрунтованості доцільно використати модифікований варіант завдання Т.А.Власової і М.С.Познер, яке складається з 10 карток, побудованих за принципом: 3 предмети об'єднані загальним поняттям, а 4-й стоїть іншого поняття (мал. 1–2).

Дитині по черзі показують картки і пропонують назвати предмети, які на них зображені. Далі вчитель з'ясовує, який предмет зайвий і чому.

Мал. 1

Мал. 2

Аналіз результатів.

Якщо дитина правильно виконує 7–10 завдань і під час пояснення їх використовує 2 родових поняття (зайвий буряк, бо це овоч, а решта – фрукти), і лише 1–3 картки включають 1 родове поняття (зайва лопата, бо решта – меблі), то *готовність мислення такої дитини висока*;

– *достатня готовність мислення*: 7–10 карток пояснюються через одне родове поняття, або половина з двома родовими поняттями, а половина з одним;

– *низька готовність*, коли в 7–10 картках називається зайвий предмет, але без пояснень. Або виділяється предмет за неістотними ознаками (огірок, бо він зелений, а решта – червоні; горобець, бо він маленький тощо).

Завдання 1. Назвати одним словом:

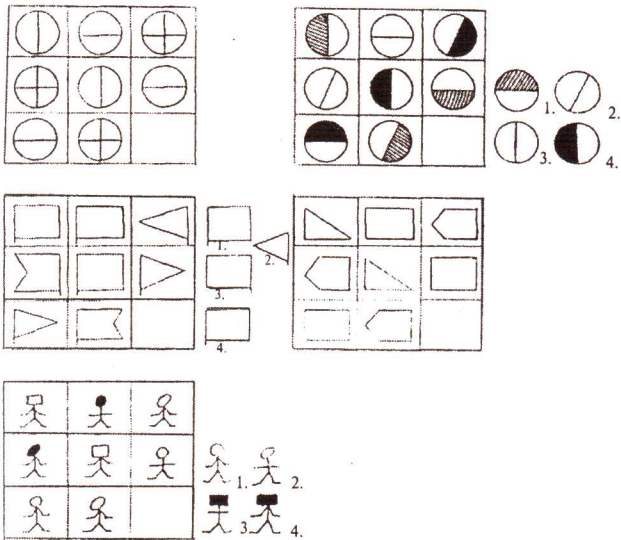
ромашка, гвоздика, тюльпан, волошка –
ведмідь, заєць, лисиця, вовк –
каструля, тарілка, ніж, виделка –
стіл, ліжко, крісло, шафа –
картопля, капуста, помідор, огірок –
малина, смородина, суниця, агрус –

Аналіз результатів.

Дитина добре підготовлена до школи, якщо дає правильно 5–6 назв, достатньо – 3–4 назви, не підготовлена – 1–2 назви.

Для дослідження логіки мисленнєвої діяльності, гнучкості мислення доцільно використати модифіковані тести Г. Айзенка.

Учням пропонується знайти фігуру, якої не вистає. Спочатку першу вправу можна розібрати разом з учнем, наступні завдання дитина виконує самостійно.

Аналіз результатів.

Високий рівень усвідомлення має дитина, яка зможе самостійно виконувати завдання одразу після зразка вчителя.

Середній рівень – коли усвідомлення способу розв'язання настає після розв'язування з допомогою вчителя 2–3 завдань.

Низький – коли всі вправи учень розв'язує тільки з допомогою вчителя.

Завдання 2. *Гнучкість мислення* в шестиліток можна виявити під час розв'язування цікавих задач на кмітливість.

– Як розділити порівну між 4 дітьми 3 картоплини?

– Качка на одній нозі важить 2 кг. А скільки вона важить на двох ногах?

– У кожному кутку кімнати сидить кішка. Навпроти кожної кішки сидить по три кішки. Скільки всього кішок у кімнаті?

– Уяви собі, що ти капітан корабля. На борту корабля 2 мішки з борошном і 4 пасажери. Скільки років капітану?

– Як поділити 3 яблука між 3 учнями так, щоб одне яблуко лишилося у кошику?

– У трьох братів по одній сестрі. Скільки всього дітей у сім'ї?

– Росло 4 берези. На кожній по 4 великі гілки. На кожній маленькій гілці по 4 яблука. Скільки всього яблук?

Аналіз результатів.

Високий рівень гнучкості мислення мають учні, які розв'язали не менше 5 задач; *достатній* – 3–4 задачі; *середній* – 2–3; *низький* – 1–0.

Для дослідження умінь здійснювати аналіз, синтез, порівняння можна використати такі завдання.

Завдання 1. Дитині пропонують порівняти два об'єкти та знайти спільне і відмінне між двома предметами (поняттями).

Пари для порівняння: книга – зошит; дощ – сніг; море – озеро; заєць – кролик; курка – курча; м'яч – кавун; телевізор – радіоприймач; літак – метелик.

Аналіз результатів.

I. Рівні аналітичної функції мислення.

Підрахувати, скільки всього спільних і відмінних рис разом назве дитина. Якщо учень назвав 6–8 властивостей, у нього високий рівень умінь аналізувати, достатній – названо 4–5 властивостей; середній – 2–3 властивості; низький – 0–1.

Останній рівень небажаний, оскільки свідчить про неготовність дитини мислити.

II. Рівні порівняння.

Високий рівень порівняння мають діти, які у схожих предметах чи поняттях виділили більше відмінних властивостей, а в контрастних – більше спільних (так, перша пара – це пара схожих предметів, тому, якщо учень назве, наприклад, 2 відмінних і 1 спільну властивість, у нього – високий рівень порівняння).

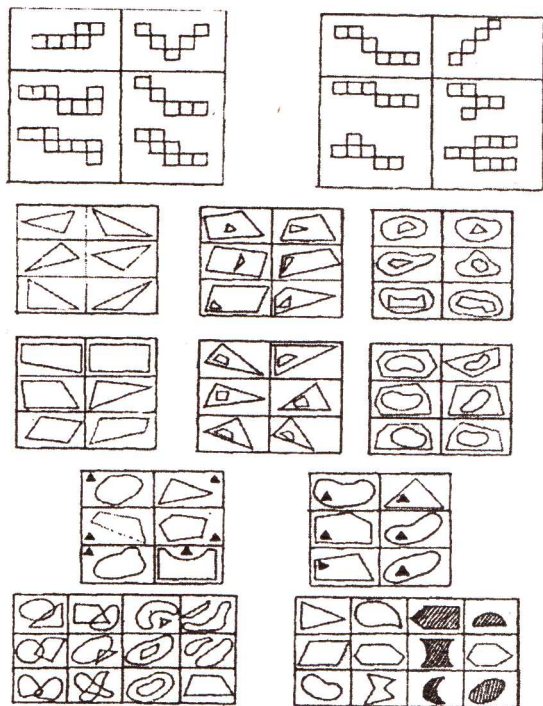
Хороший – схожих і відмінних ознак названо однакову кількість.

Достатній – відмінних ознак у контрастних об'єктах називають на 1–2 більше, ніж спільних ознак. А в схожих об'єктах називають на 1–2 спільні ознаки більше.

Середній – якщо може виділити хоч одну схожу рису у контрастних об'єктах або хоч одну відмінну рису у схожих об'єктах.

Низький – називає лише відмінні властивості у контрастних об'єктах і лише спільні – у схожих.

Завдання 2. Знайти ознаки відмінності однієї групи фігур від іншої (використані модифіковані завдання М.М.Бонгарда) [1, 134].

Аналіз результатів.

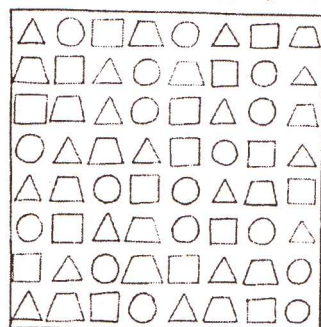
Високий рівень розвитку аналітичної функції мислення мають діти, які знаходять 6–7 ознак відмінності, достатній – 4–5 ознак; середній – 2–3 ознаки; низький – 1–0.

Для перевірки розумової працездатності, дисциплінованості розуму доцільно використати:

Завдання 1. Визначити рівень розумової працездатності дитини за допомогою модифікованого тесту П'єрона-Рузера.

Учні пропонуються таблиця, в якій у різній послідовності зображені трикутники, кола, квадрати, трапеції (8 рядків по 8 фігур). Потрібно в кожну фігуру поставити за зразком або "–", або "+", або "*", або, ":",

Зразок:

Аналіз результатів.

Високі показники – 50–80 фігур (1–3 помилки) за 2 хвилини.

Достатні – 30–50 (3 і більше помилок).

Низькі – до 30 фігур.

Завдання 2. Використана методика, викладена в посібнику К.К.Платонова "Психологічний практикум", адаптована на молодший шкільний вік [3, 111–114].

Учні пропонуються картка з 15 клітинками. Вчитель дає таку вказівку: "Працюй швидко й уважно! Починай виконувати завдання, коли я скажу: "Почали!", і припиняй, як тільки я скажу: "Стоп!". Треба працювати поступово, переходячи від першої клітинки до наступних. Слухай уважно, завдання читаю один раз і без повторень!"

1. Намалюй у першій клітині квадратик, постав у ньому крапку (3 сек).

2. Намалюй у другій клітині маленький кружечок і великий (3 сек).

3. Намалюй стільки паличок, скільки почуєш плескань (3–4 плескань) (4 сек).

4. Намалюй трикутник, кружечок, квадратик. Зафарбуй трикутник (6 сек).

5. Намалюй квітку (10 сек).

6. Домалюй будиночок (10 сек).

7. Зафарбуй перший квадратик, а другий закраси однією лінією (5 сек).

8. Постав у трикутнику хрестик (2 сек).

9. Намалюй паличку, тепер точку, знову паличку, точку, паличку, точку, паличку (5 сек).

10. Закраси останній квадратик, а в першому постав точку (3 сек).

11. Вгорі намалюй 3 кружечки, а нижче – 3 трикутники (8 сек).

12. Закраси перший кружечок однією лінією, другий кружечок – двома, а в третьому постав точку (3 сек).

13. Обведи трикутники кружечками (10 сек).

14. Намалюй великий кружечок, маленький трикутник, великий трикутник, маленький кружечок (15 сек).

15. Зафарбуй маленькі квадратики (5 сек).

Аналіз результатів.

До 3 помилок – високодисциплінований, 4–5 помилок – дисциплінований, 6–7 помилок – середньодисциплінований, 8 і більше – низька дисципліна.

Для дослідження мотивації навчальної діяльності використовується індивідуальна бесіда з учнями.

Дітям ставляться такі запитання:

1. Чи хочеш ти йти до школи? Чому?
2. Тобі подобається навчатися?
3. Чому потрібно навчатися?
4. Чому треба ходити до школи?
5. Що тобі найбільше подобається в школі?
6. Як ти готувався до школи?
7. Де тобі подобається: в школі чи в дитячому садку? Чому?

Про сформовані навчальні мотиви свідчать позитивні відповіді на 1 і 2 запитання, а також наявність у наступних відповідях прагнень навчатися, одержувати знання тощо.

Дослідження готовності шестилітніх першокласників до навчальної діяльності краще здійснювати перед початком навчання. Для вивчення показників розумової діяльності дітей ми запропонували по два

завдання. Вчитель на свій розсуд може використати обидва або одне з них. Деякі тести можна використувати не лише в першому, а й в наступних класах.

Враховуючи, що навчання в школі інтенсивно впливає на розвиток розумової діяльності дітей, діагностування бажано проводити не тільки на початку, а й упродовж усього навчального року.

Таким чином, проводячи педагогічну діагностику навчально-виховного процесу в першому класі, вивчаючи індивідуальні особливості учнів, учитель зможе використати запропоновані та адаптовані нами діагностичні методики, встановити особливості навчально-пізнавальної діяльності першокласників. Висловлені міркування та запропоновані зміст, форми і методи педагогічної діагностики не вичерпують всіх аспектів діагностичної діяльності вчителя початкових класів. Перспективи її подальшого розвитку

вбачаємо в розробці діагностичного інструментарію для третього етапу – другого року навчання в школі, використання якого робить навчально-виховний процес у початковій школі більш ефективним.

Література

1. Бонгард М.М. Проблема узнавания. – М.: Просвещение, 1967. – 134 с.
2. Григор'єв А.Й., Завіна В.І. Психолого-педагогічна діагностика. – Київ: Преса України, 2005. – 448 с.
3. Гончарук П.А. Психологія навчання. – К.: Вища школа, 1985. – 143 с.
4. Платонов К.К. Психологічний практикум. – М., 1980. – С. 111–114.
5. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. – К.: Генеза, 2002. – 368 с.
6. Проскура О.В. Психологічна підготовка вчителя до роботи з першокласниками. – К.: Освіта, 1998. – 196 с.